

Kedves Béla, családtagok, búcsúzni jött ismerősök! Mindenki!

A kollégák, a barátok és a magam nevében állok itt, a képtelen feladattal, hogy elmondjam Katit. Mert a maradéknak talán segít a veszteség összefoglalása. Mert, ha kitapogatjuk a hiányt, megtudjuk, mink volt. Talán csökkenti elárvultságunk érzését, ha tisztába jövünk azzal, mit kaptunk az eltávozottól, könnyebb ápolni az emlékét, őrizni őt magunkban, elfogadni tegnapként, azt, ami eddig egyszerű és megingathatatlanul mai volt.

Kati – mert csak hivatalosan volt Katalin, mindenki Katinak, Katikának, s más beceneveken szólította – 1943-ban született, de nem volt nyolcvan éves. Nem öregedett nyolcvan évensé. 2008-ban nyugdíjban ment, de nem lett ráérő nyugdíjas, azóta is aktív volt, otthon és második otthonában, a múzeumban is. „A kort a külvilág akasztja az emberre” – szokta mondani igyekvő meggyőződéssel, de nem hiszem, hogy az ő esetében ez bárkinek sikerült volna. 1968-ban végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-történelem-muzeológia szakján, s attól kezdve a Munkásmozgalmi, Legújabb kori, s egyéb nevet viselő múzeumhoz tartozó, mostanra a Nemzeti Múzeumban végleges otthonra talált Fényképtár oszlopa s a fénykép történeti identitásának egyik legfőbb kutatója, megrajzolója lett. A fényképek barátságos otthonot biztosítottak Kati érdeklődő, újdonságot kedvelő, ugyanakkor munkában, emberi kapcsolataiban is hűséges természetének. Előbb a nemzetközi, majd 1985-től nyugdíjba meneteléig a leggyorsabban és legnagyobb mennyiségben gyarapodó gyűjteményt, az 1945-56 között fényképeket gondozta, melyek gyűjtése e traumákkal terhes korszakot átélte adományozókkal való kapcsolat miatt kivételes tapintatot, empátiát és igen alapos, biztos tudást igényelt. Az 1970-80-as években különleges figyelemmel fordult a spanyol polgárháború, a nyugat-európai emigráció és a felvidéki magyar mozgalmak felé, összeállította a polgárháború képeinek katalógusát, s 1989-ben megvédte a Sarló mozgalom történetéből írt doktori disszertációját. Kati kezei között az 1956-os gyűjtemény hatalmas gyarapodáson esett át. Nagy energiával kutatta fel a sokáig az otthoni archívumokban rejtegetett fényképeket, s gyakran lehetett látni valamelyik asztalnál a kitergetett fotók előtt ülve, érdeklődő, együttérző, közvetlen beszélgetésbe merülve egy-egy adományozóval. Ő vezette és bonyolította 2006-ban a Nemzeti Múzeum nagyszabású, a forradalom emlékeinek gyűjtésére irányuló akcióját, és társrendezője volt a nagy sikerrel járt kampány nyomán a múzeumba került emlékekből rendezett kiállításnak. Németországban bemutatott vándorkiállítást

állított össze, cikkeket írt, katalógust szerkesztett '56 fényképeiből.

Kati négy évtizedes múzeumi munkája során számos kiállítást rendezett önállóan vagy társrendezőként. Társkurátora volt a Munkásmozgalmi Múzeumban 1984-ben a *Régi városképek*, majd 1988-ban *A fotográfia első száz éve Magyarországon* című kiállításoknak, melyek mérföldkövek voltak a történeti fotográfia múzeumi státuszának, lehetőségeinek históriájában. Ezeken a tárlatokon a fénykép önállóan, nem kiállítások illusztratív háttéranyagaként jelent meg. Az utóbbi kiállítás képet adott a médiumnak a közismeretek között háttérben felejtett történetéről, átfogó keresztmetszet nyújtott a Fényképtár gyűjteményéről, általában a fotográfia mindenkori kortárs használatáról, s így történeti nyomként való kihasználásának módjairól, esélyeiről. Szintén társkurátora volt az immár a Magyar Nemzeti Múzeumban 2001-ben nagy sikerrel bemutatott, a Történeti Fényképtár gyűjteményéből készült, azt megismertető és a fénykép történeti forrás szerepére koncentráló, *Fénnyel írott történelem* című tárlatnak, s társszerkesztője, szerzője az arra készült, előző évben megjelent nagyszerű fotóalbumnak.

Rendszeresen publikált a *Fotóművészet*, a *FOTO*, az *Élet és Tudomány*, a *Kritika*, *BBC History* s más lapok hasábjain, pályafutása során számtalan kiadvány illusztrációs anyagát állította össze és több mint egy évtizedig volt a *Budapesti Negyed* és a *Rubicon* képszerkesztője. Képválogatásai nem egyszerűen a szöveget alakították képpé, hanem élve a fényképek önálló történetmesélési képességével, hozzátettek ahhoz, értelmezték az írott szót. A fotográfiáknak ez a tulajdonsága jutott érvényre azokban az 1990-es évtizedben készült fényképalbumokban, melyek a ma történészek szemüvegén keresztül, de a kortársak szemével nézve, azok élményét, tapasztalatát megragadva vázolták fel fényképek és szövegek segítségével a főváros portréját különböző életszakaszaiban a városeyesítéstől a második világháborúig, valamint a millennium korának Magyarországot, városi kultúráját. *A tegnap világa. Magyarországi városok a századfordulón*; *a Volt egyszer egy Magyarország*; *a Császári Bécs – királyi Budapest*; *a Budapest világváros*; *a Budapest a Duna gyöngye*. és a *Budapest, az ikerfőváros* című kötetek – melyek közül több angolul és németül is megjelent - közönségsiker több szép könyv díj díjazottjai lettek.

Katit a történelemben az ember érdekelte, cselekvőjeként, elviselőjeként, túlélőjeként és tanulójaként egyaránt. Tudta, hogy tanulság a históriából csak akkor születhet, ha azt közel visszük azokhoz, akik azt nem hivatásként űzik. Ennek pedig kiváló eszközei az emberi sorsokat őrző fotográfiák, melyeket

Kati lelkiismeretességével, precizitásával, műveltségével, emberi és irodalmi érzékenységével közérthetően, élvezetesen és hitelesen tudott megszólaltatni. Munkássága jelentős részét töltötte azzal, hogy a fényképekhez hozzárendeljen minden olyan információt, melyekkel szóra bírhatók, s igazul is szólnak. Kötelességként fogta fel ezt azokkal szemben, akiknek életük egy pillanata válik nyilvánossá egy fénykép közlésével és azokkal szemben is, akiknek az hatásával akarva-akaratlanul a sajátjuk részévé lesz. Meggyőződése volt, hogy a fénykép üzenetét saját valós adatai közvetítik a legmeggyőzőbben. Az 1950-es évek propagandisztikus felvételeiből összeállított, Berlinben bemutatott *Die Camera Lügt* című tárlatával és a belőle szerkesztett kiadvánnyal pedig azt is megmutatta, hogyan tárható fel a propagandisztikus fényképek által megteremtett hazug valóság mögött is ott rejtőzködő történeti tanulság.

A képek szigorú, forráskritika szerinti feldolgozása és publikálása szívügye volt. Ezt tükrözte az 1956-os forradalom és a magyarországi Holocaust képeit feldolgozó munkássága. Az utolsó két évtizedben a magyarországi zsidóság történetével és a 20. század legsötétebb korszakával foglalkozott. A zsidóság történetének megismertetését tudományosan megalapozott, ám közérthető formában kötelező feladatként kezelte, s több éves munkával – egy-egy kép után néha hónapokat kutatva – Kati eltökélt és szívós szervezői és szerkesztő irányításával – megszületett „A magyarországi zsidóság képes története” című, közel hatszáz képet és esszét tartalmazó impozáns kötet magyarul és angolul is. Az utóbbi években minden energiáját a Holocaust vizuális forrásainak értékelésére fordította, igyekezett megtisztítani azokat az évek során rájuk rakódott téves adatoktól. A Holocaust vizuális forrásainak mind a képismeretet, mind a módszertant tekintve megkerülhetetlen szakértőjévé vált, számtalan magyar és külföldi kutatónak nyújtott önzetlen segítséget tárlatok, kötetek képeinek válogatásában, s maga is sok képösszeállítást szerkesztett, vett részt kiállítások rendezésében. A Holocaust képekkel szemben alkalmazott történészi eljárásról írt, a Fotóművészetben megjelent kétrészes tanulmánya alapmunka, biblia, vagy az kell, hogy legyen a témával foglalkozók számára. (Nem írhattam, hogy metódus, mert az idegen szavakat Kati mindig kiirtotta a szövegekből, s újra módszertant sem, mert azt meg a szóismétlés miatt húzta volna ki.)

Az utolsó években az 1944 áprilisában csaknem 700 ezer ember ruházatán megjelent sárga csillag viselésének története és tapasztalata foglalkoztatta, az, hogy hogyan élték meg viselésének kötelezettségét a kiszolgáltatottá tett elszenvedők, s hogyan reagált zsidónak minősülő honfitársaik

megbélyegzésére a magyar társadalom. Kati gyűjtötte a sárga csillag nem sokkal később gettóba zárt, majd deportált viselőiről készült, ritkaságszámba menő felvételeket és a hirdetményeket, sajtócikkeket, a sajnálattól a közönyön át a kárörömig terjedő érzelmeket felvonultató visszaemlékezéseket. Ha hírt kapott egy-egy sárga csillagos fényképről, levelezett, telefonált, utazott, mintha minden ilyen felvételt össze akart volna gyűjteni, mintha azok a túlélés egy formája lennének. Kutatásának első összefoglalása a 2020-ban rendezett *Csillag a házon, csillag a kabáton* című kiállítás volt. Az utolsó pillanatig ezen dolgozott, gyűjtött és írt. A tárlat azóta is gazdagodó anyagából tervezett majdnem kész kötet már nem jelenhetett meg. (De meg fog.)

Mindez csak rövid összefoglaló Kati hosszú, rendkívül aktív és gazdag szakmai életéről. Az is csak részben, a számos társszerzőként, társkurátorként és csapatban végzett munka mennyiségéből világlik ki ebből, milyen munkatárs lehetett. Nagyon könnyű, és élmény volt vele dolgozni. A munka örömeről szóló közhely számára valóság volt. Boldogsággal töltötte el nem csak a kész produktum, könyv, kiállítás, egy váratlanul vagy nehezen megszerzett fénykép, egy hosszas kutatás után végre pontos adatokkal beletározható fotográfia, de maga a folyamat, a kutatás, a közös gondolkodás is. (A sokszor nehézkes és észszerűtlen, kötelező adminisztratív feladatokat elvégezte, s gyorsan elfelejtette.) A fényképekhez, mindenkori kutatási témájához kapcsolódó szálakat messzire követte, nem elégedett meg soha azzal, ami könnyen elérhető. A dualizmus idejének Magyarországot bemutató albumokhoz szinte az egész országot beutaztuk fotográfiaikat kutatva, s az '56-os és a Holocaust képek helyszíneinek azonosítása érdekében telefonjának fényképezőgépét használva járta a várost. Szorgalmával, lankadatlan kíváncsiságával mindig talált magának új célt, amit teljesen a magáévá tett, s a legnagyobb alapossággal valósított meg.

Kati beszélgetésbe merülve, a múzeum folyosóján, az utcán gyakran nem arrafelé fordult, amerre indultunk, de az életben mindig tudta a helyes irányt, előre ment. Lelkesen használta a technika minden új vívmányát. Alig lett elérhető a világháló, ő már egy „Hogyan használjuk az internetet” című kézikönyvvel jelent meg a múzeumban. Utolsó közös, három szerzős kötetünkön, *A magyarországi zsidóság képes történetén* nagyrészt online, skype-on dolgoztunk. Aki nem tart lépést a technikával – vallotta – lemarad és megöregszik. Odafigyelt a világra, tájékozott volt a kultúra, a politika új jelenségeiben, eseményeiben, kiállításokra járt, szépirodalmat, szakirodalmat olvasott és gyűjtött – a Holocausttal foglalkozó irodalomból komoly könyvtárt hozott létre. Minden érdekességet, a világ

történeseit azonnal megbeszélte, ahogy a munkával kapcsolatos örömeket, felfedezéseket is megosztotta. A nagy, közös térben, ahol dolgoztunk, ha ott volt, mindig érezhető volt a jelenléte, ha belemerült is teendőibe, nem vonult el. Mindenki iránt érdeklődött, arra azonban soha nem törekedett, hogy fontosnak láttassa magát, ahogy nem vonzották pozíciók, elismerések sem, ellenben kedves köszöntéseket szervezett azok számára, akik valami jelentőset tettek le az asztalra. Személyes kapcsolataiban az empátia, az odafigyelés, érzélgősségmentes érzelmelenség jellemezte. Tirádák helyett jól megválasztott, időben mondott kevés szó. Finomság és tapintat. És önreflexió, humor.

Egész életében a múlttal foglalkozott, de mindig jelen volt, s körülötte mintha mindig sütött volna a Nap – pedig fázós volt, csinos sálakat tekert maga köré. Lénye rányitotta az ember szemét a mára, s derűs, a lehetőségek pontos és okos átlátásával is bizakodó életfelfogása fertőző volt. Társaságában a problémák megoldhatóknak tűntek, s a jövő átláthatónak, kezelhetőnek és normálisnak. Odaadón figyelt másra, de saját gondjait, ha voltak, és megosztotta, néhány átgondolt, józan szóban foglalta össze. A panaszkodás távol állt tőle. Kati következetesen és tántoríthatatlanul kedves volt, s ha valaki barátságtalanul, kellemetlenül viselkedett, arra mindig magyarázatot keresett és talált: rossz napja van, túlságosan leterhelt, családi bajok érték stb... Rengeteg gyönyörű versidézetet lehetne találni rá a világirodalomból, de egyszerűen jó volt. Póztalanul, természetesen, öntudatlanul az, akinek a közelségében jobbá vált a világ és az ember magát is jobbnak érezhette. Ritka adottság áldása. A rosszindulatot, hálátlanságot, kicsinyességet – mert ő nagyvonalú volt – nem vette észre, s ha mégis, arra is talált magyarázatot – vagy egyszerűen elment mellette. Ritka adottság áldása ez is. Ítékezés és harag nélkül élt.

A belső rend, a biztos értékítélet, a türelem, a helyükön kezelt és tartott dolgok harmóniát teremtettek, ami egész lényét körül vette és meglátszott megjelenésén is, állandó, de a múltó időhöz alkalmazkodó stílusán, a színek harmóniájában, a megfelelően választott ékszerekben, frizurán. Az esztétikumhoz való ragaszkodása mindenben megnyilvánult, az ásványok kedvelésében, a múzeumi ünnepekre hozott, szépen díszített ételekben, a fantáziadús, részletekre figyelő ajándécsomagolásban, a jegyzeteket őrző dossziék felirataiban, a fényképek rendezésében... Mindebben az ünnepek és a hétköznapok egyaránt átélte öröme fejeződött ki.

Különleges kiváltság, hogy ismerhettem, s hogy több mint negyven évig dolgozhattam veled,

élvezhettem barátságodat, s hogy személyiséged, tudásod formálta az enyémet. Teljességgel felfoghatatlan és kétségbeejtő, hogy itt vagy, s nem beszélgetünk veled – vele, hanem hozzá, róla szólunk. De bármilyen nehéz is háttérbe szorítani a keserűséget, hogy fizikailag nincs többé itt, ha van valaki, akinek nem a hiányát kell fájlalni, hanem az életét ünnepleni, s azt, hogy a mienknek része volt, az Kati. Egyszer egy beszélgetésünk végén, mikor egyikünk súlyos, nehezen viselhető élethelyzetben volt, azt mondta: „És ezzel együtt kell boldognak lenni.” Nehezen elvégezhető lecke, de az életé. Igyekezni fogunk, Kati, s ebben is velünk maradsz.

Te pihenj békében!